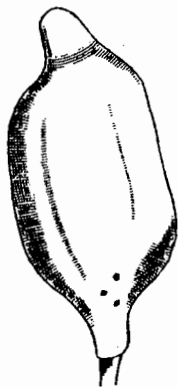

BURBAUMIA

MEDEDELINGEN VAN DE BRYOLOGISCHE
WERKGROEP DER KON.NED.NAT.HIST.VER.

9e Jaargang No 1/2 - Februari 1955

REDACTEUR: E. Agsteribbe, Galileiplantsoen 5huis, Amsterdam-Oost
ADMINISTRATEUR: S. Groenhuyzen, Jan Zwanenburghof 12", A'dam-W.
Gem.giro G 183 (via postgiro 13500)

VERSLAG VAN DE NAJAARSEXCURSIE NAAR VENLO EN OMGEVING

op 18 en 19 September 1954

door F. Benjaminsen

Op Zaterdagmorgen omstreeks half elf verzamelden zich een aantal deelnemers voor het station Venlo om de komende dagen excursies te houden in de omgeving, die door Dr Garjeanne zo goed bekend is. Aanwezig waren: E. Agsteribbe, F. Benjaminsen, S. Groenhuyzen, W. Margadant, Th. en W. Reynders, D. Rijpkema en de leider van de Zaterdagse excursies . Tjallingii.

Daar de trein uit Nijmegen grote vertraging had, werd na lang wachten tenslotte per fiets vertrokken naar het z.g. "Natuurschutzgebiet", ongeveer 6 km. van Venlo. De terreinen zijn overal aangegeven met duidelijke borden. Allereerst werd afgestapt bij een oude schilderachtige Watermolen bij Himsbeck. De inspectie van muurtjes en schoepenrad leverde enkele bekende soorten zoals *Bryum capillare* en *Tortula muralis*. Al fietsende over min of meer hobbelige wegen, waarbij vooral de bloeiende schorseneer opviel, kwamen wij aan het gebied. De bosterreinen langs de Schürkesbach werden grondig bekeken. De beek werd omzoomd door een smalle zône van Goudveil (*Chrysosplenium*), Zenegroen (*Ajuga reptans*), Klein Glidkruid (*Scutellaria minor*) en een overvloed van Smele (*Deschampsia caespitosa*), een vegetatie die sterk deed denken aan het Bronnetjesbos. Op kleine afstand van de beek was

er begroeiing van het Eikenberkenbos, waarvan vooral opvielen: Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*), Stekelvaren (*Dryopteris austriaca*), Sterzegge (*Carex echinata*), Afgekorte zegge (*Carex canescens*) en Tormentil (*Potentilla reptans*). Op de wanden van de bosbeek vonden we *Pellia epiphylla* en *endiviaefolia* in overvloed, mooie *Mnium undulatum*, verder *Atrichum undulatum* en *Polytrichum commune*. Op de boomstronken *Georgia pellucida*, *Orthotrichum montanum* en *Pohlia nutans* var. *caespitosa*, een eigenaardige variëteit met sterk verlengde en kleinbladerige, stolonenachtige stengels. Op de natte plekken die er hier en daar waren, groeiden aardige pollen *Sphagnum squarrosum*, *fimbriatum* en nog andere, waarvan vooral nog opviel *Sphagnum recurvum* var. *amblyphyllum*.

De rand langs de bosweg leverde alleen gewone soorten op, zoals: *Diplophyllum albicans*, *Dicranella heteromalla* en *Pleurozium Schreberi*.

In een druilerig motregentje werd daarna een bezoek gebracht aan het "Nordkanal", een restant van een oude, niet klaargekomen verbinding tussen Rijn en Maas. Het bijna geheel dichtgegroeide watertje leverde alleen *Riccia fluitans* op.

Vervolgens kwamen enige meren in de buurt van Himsbeck aan de beurt. Op de meeste meren wonen veel futen, die geheel niet schuw bleken te zijn en zich van dichtbij lieten bewonderen. Ook Zwarte sterns waren er volop. Deze meren zijn bovendien landschapelijk erg fraai, niet in het minst door de beboste heuvels die hen omringen.

Een dichtbegroeid oeverlandje aan de Kriekenbechersee met wilg en els gaf als buit *Calliergonella cuspidata*, *Aulacomnium palustre*, *Plagiothecium curvifolium* met kapsels, *Chiloscyphus pallescens* en *Bryum ventricosum*. Het droge beukenbos naast het meer bevatte sporogoniëndragende *Pogonatum nanum*, *Pohlia nutans* en *Leucobryum glaucum*.

Daar het intussen vrij laat was geworden, werd de terugtocht aanvaard. De grensoverschrijding bezorgde ons nog een vrolijk intermezzo door het niet afgeven van de zg. Laufzettel.

Aan het station in Venlo ontmoetten we de andere deelnemers nl. Miss Taylor, bryologe aan de Kew-gardens te Londen, onze tweede buitenlandse gast van dit jaar, mevr. E. Nannenga-Bremekamp, Landwehr, A. Luitingh, Prof. van der Wijk en K. Zwanenburg.

Fr. Tjallingii leidde het gezelschap van 14 personen naar de Kleigroeven langs de weg naar Tegelen. Deze droegen een fraaie mosbegroeiing. De wanden zijn volop bezet met Anisothecium varium.

Op de bodem rijke vegetaties van *Blasia pusilla*, *Barbula fallax* en *convoluta*, *Bryum pallens*, *Br. inclinatum*, *Br. bicolor* var. *gracilentum* Tayl. en *Funaria hygrometrica*. Ook allerlei thalleuze levermossen vormden een groen tapijt op de vochtige bodem, o.a. *Pellia epiphylla* en *endiviaefolia* in de herfstvorm *furcigera*, *Riccardia pinguis* en *incurvata*, benevens *Riccia crystallina* var. *angustior*. Deze lage en pietepenterige vegetaties hielden ons lang bezig. De grote vochtigheid maakte het echter minder genoeglijk. Daarna ging de excursie door een dicht laag bos in een boog langs de terras-rand van de Maas en door de tuinbouwvelden naar Venlo terug.

Zondag 19 September stond als eerste terrein op het programma de Ravenvennen bij Lom, ten Noorden van Venlo. Een grote groep ging per fiets, de overigen wat later per auto.

Het terrein bestaat uit een serie vennetjes en turfgaten met veenvegetaties temidden van een golvend heide-landschap en omgeven door dennenbossen. De vennen zijn o.a. begroeid met moerasrus (*Juncus bulbosus*), Waterlelie (*Nymphaea alba*), Waterbies (*Eleocharis*), Wollegras (*Eriophorum*) en Pitrus (*Juncus effusus*). Langs de venranden staat Bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*), Pijpestrootje (*Molinia*) en Zonnedauw (*Drosera rotundifolia*).

Bij aankomst werden we allerhartelijkst begroet door een zwarte specht. Van de mossen werden allereerst de verschillende *Sphagnum*-soorten bekeken, zoals *Sph. cuspidatum* en *obesum*, *auriculatum* en *subsecundum*. Wat droger stonden nog *Sph. compactum* en *recurvum*, benevens *Drepanocladus fluitans*. Tegen de *Sphagnum*-bulten vrij veel *Gymnocolea inflata*. Tussen de heide *Hypnum cupressiforme*, *Pohlia nutans*, *Aulacomnium palustre*, *Polytrichum commune* en *piliferum* en *Dicranum scoparium*. De oogst aan levermossen viel nogal tegen, 'n *Cephaloziella*, *Calypogeia trichomanis*, *Cladopodiella francisci*, *Lophocolea bidentata* en *heterophylla* en *Cephalozia bicuspidata*.

De auto-groep had wat noordelijker nog een turfgat met omgeving bekeken en hierbij nog gevonden *Chiloscyphus polyanthus*, *Fontinalis antipyretica*, *Ptilidium ciliare*, *Sph. inundatum* en *contortum*. Een duik in een bietenveldje bracht *Riccia sorocarpa* en *Pottia lanceolata* te voorschijn.

In de regen werd daarna koers gezet naar het Zuidwesten, namelijk naar de hellingen van de Maas tussen Hasselt en Velden. In de buurt van het veer werd af- en uitgestapt. Deze hellingen zijn rijk begroeid o.a. met *Knautia* (*Knautia arvensis*), *Thym*

(*Thymus serpyllum*), Kruisdistel (*Eryngium campestre*) en Kleine Bevernel (*Pimpinella saxifraga*). Een duikermuurtje leverde een overvloedige vegetatie van *Tortula latifolia* en *muralis* op temidden van *Ceratodon purpureus* en *Bryum capillare*. Maar de helling gaf ook rijke buit. Het rozetmos, *Rhodobryum roseum*, bracht ons tot intensief zoeken. En dra werden we enthousiast door het vinden van *Acaulon muticum*, *Physcomitrium pyriforme*, *Pottia truncata* en *intermedia* en *Mnium Seligeri*. De autogroep ging van hier uit naar een turfput ten Westen van Hasselt en vond er als glanspunt van de excursie *Pallavicinia Lyelli*, benevens *Polytrichum piliferum* var. *falcatum*, *Sph. palustre* en *Riccia fluitans*. Op een duintje groeide nog *Cephaloziella hampeana*.

De fietsers gingen ondertussen naar het Zwarte Water (Venkoelen), waar op een steigertje bij het vissershuisje werd gegeven. Dit Zwarte Water is eveneens landschappelijk erg fraai. Het water is erg vuil en dus voedselrijk. Het meertje wordt omgeven door dicht struikgewas van berken, wilgen en elzen aan de ene zijde, door veenvegetaties aan de overkant. In het water staat o.a. Pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*), Lisdodde (*Typha latifolia*), Mattenbies (*Schoenoplectus lacustris*) en Tandzaad (*Bidens tripartita*). De *Sphagnum*-vegetatie tussen de bomen en struiken bestond uit *Sph. fimbriatum*, *palustre*, *squarrosum* en *recurvum* var. *amblyphyllum*. Deze laatste was vaak bezet met een schimmel, n.l. *Lasiosphaeria sphagni* (Delacroix) Sacc. Boomstronkjes leverden ons *Plagiothecium curvifolium* en *sylvaticum*, *Tetraphis pellucida* en *Aulacomnium androgynum*. Andere aardige vondsten waren nog *Calliergon giganteum* en *cordifolium*, benevens *Isopterygium elegans*. De andere zijde van het ven was begroeid met grote bulten van *Sphagnum recurvum* en *Polytrichum commune*. Een akker naast het Zwarte Water leverde nog overvloedig kapseldragende *Pottia truncata* en *lanceolata*.

De bosgreppels en kleigronden in de omgeving werden door Van der Wijk en Landwehr bekeken. Zij vonden er o.a. *Nardia geoscyphus*, *N. scalaris* en *Scapania nemorosa*.

Na deze inventarisatie nam de auto-groep afscheid en gingen de overigen naar Venlo terug om met de trein huiswaarts te keren. Niet iedereen was tevreden, maar later, na bestudering van het meegenomen materiaal, viel het de meesten toch wel mee. Een lijst van 109 soorten en variëteiten is in onze serie nog niet zo slecht.

Vergelijken we onze vondsten met de gegevens van Dr Garjeanne, voor *Hepaticae* gepubliceerd in het "Maandblad van het Natuurhistorisch Genootschap", dan blijkt dat we van de 57 in 1927

bekende levermossen uit deze streek er 34 niet hebben teruggevonden. Hierbij zijn enkele algemene soorten, die bij een vluchtige inventarisatie beslist over het hoofd zijn gezien, zoals b.v. *Haplozia crenulata*, *Lophozia ventricosa*, *Marchantia polymorpha*, *Odontoschisma sphagni* en *Calypogeia fissa*. Van enige andere soorten geeft Dr Garjeanne in een tweede artikel in 1927 reeds op dat deze verdwenen zijn. Hiervan is *Pallavicinia Lyelli* weer door ons teruggevonden, maar nu van een andere vindplaats. Van enige zeldzame soorten hebben wij de vindplaatsen niet bezocht. In zijn lijsten staan niet vermeld en dus nieuw voor deze omgeving (maar er waarschijnlijk vroeger ook gegroeid hebbende) de volgende soorten: *Cephaloziella hampeana*, *Riccia sorocarpa* en *Riccardia incurvata*.

Summary:

The semi-annual field meeting was held this time in the vicinity of Venlo, in the northern part of the province of Limburg. Miss Taylor, of Kew Gardens, was present as guest. The first morning a short visit was paid to a nature-reserve, situated just across the frontier, in Germany. This proved to be a boggy tract of land, intersected by brooks and studded with some beautiful lakes, although it was evident that man had profoundly influenced and altered the landscape. The following interesting finds were recorded here: *Orthotrichum montanum*, *Sphagnum auriculatum*, *Sph. molle*, *Chiloscyphus pallescens* and *Cladopodiella fluitans*.

In the afternoon some old loam pits near Tegelen were examined. A steady rain made the descent along the slippery slopes no sinecure. The bottom of the pit was simply covered with *Anisothecium varium*. In addition, some liverworts were abundant here, such as *Blasia pusilla* and *Pellia epiphylla*, others less so, as for ex. *Riccardia pinguis* and *Riccia crystallina*.

The morning of the second day some fens (Ravenvennen) and peat-pits were visited to the north of Venlo. The most rotatable finds were here *Pallavicinia Lyellii*, *Cladopodiella Francisci* and, on a sandy hillock, *Cephaloziella Hampeana*. Next, the loamy banks of the river Meuse near Hasselt were examined. Here *Tortula latifolia*, *Rhodobryum roseum*, *Phascum cuspidatum* and several *Pottia* species were recorded. The afternoon was spent along the shores of a beautiful lake (Zwarte Water) near Venkoelen. A broad belt of *Sphagnum* borders the lake, here and there interrupted by extensive and thick mats of *Polytrichum commune*. In a ditch in a nearby forest grew *Nardia geoscyphus* and *Scapania nemorosa*. In all, 109 species and varieties were noted.

Lijst van de op 18 en 19 September 1954 gevonden mossen tijdens excursies in de omgeving van Venlo

Afkortingen:

- S = Bosterrein langs de Schürkesbach in het Duitse "Naturschutz-
gebiet".
K = Terreinen langs de Kriekenbechersee in Duitsland.
L = Leemgroeven en omgeving tussen Venlo en Tegelen.
R = Ravenvennen bij Lom ten N. van Venlo benevens omgeving.
M = Maashellingen tussen Hasselt en Velden in de buurt van het
veer.
Z = Zwarte Water (Venkoelen) ten NW van Venlo.
T = Turfput ten Westen van Hasselt.
! = cum sporogonibus.

MUSCI	S	K	L	R	M	Z	T	
Acaulon muticum Mull	-	-	-	-	x	-	-	det. v.d.W.
Amblystegium serpens	-	-	x	-	-	-	-	
Anisothecium varium	-	-	x!	-	-	-	-	!c.sp.
Atrichum undulatum	x!	-	-	x	-	x	-	!c.sp.
Aulacomnium androgynum	x	-	-	x	-	x	-	
" palustre	x	x	-	x	-	x	-	
Barbula convoluta	-	-	x	-	x	-	-	
Barbula fallax	-	-	x	-	-	-	-	det. E.A.
Barbula unguiculata	-	-	-	-	x	-	-	
Brachythecium albicans	-	-	-	-	x	-	x	
Brachythecium rutabulum	-	x	-	-	x	-	-	
Bryum argenteum	-	-	-	-	x!	-	x	!c.sp.
" bicolor var. gracilentum Tayl.	-	-	x	-	-	-	-	det. Miss Taylor
Bryum capillare	-	-	-	-	x	-	-	
" fallax	-	-	-	x	-	-	-	det. E.N-B
" inclinatum	-	-	x!	-	-	-	-	!c.sp.
" pallens	-	-	x	-	-	-	-	
" pseudotriquetrum	-	x	-	-	-	-	-	
Calliergon cordifolium	-	-	-	x	-	x	-	
" giganteum	-	-	-	x	-	x	-	
" stramineum	-	-	-	x	-	-	-	
Calliergonella cuspidata ...	-	x	-	x	-	x	-	
Campylium elodes	-	-	-	-	-	-	x	
Campylopus fragilis	-	-	-	x	-	-	x	

	S	K	L	R	M	Z	T	
Ceratodon purpureus	x	-	x	x	x	x	-	
Climacium dendroides	x	-	-	-	-	-	x	
Dicranella heteromalla	x!	x	-	x	-	x	x	
Dicranum scoparium	x	-	-	x	-	x	x	
Drepanocladus aduncus	-	-	-	x	-	-	-	
" "								
var. gracilescens	-	-	-	-	x	-	-	det. E.N-B.
Drepanocladus fluitans	-	-	-	x	-	-	-	
Eurhynchium schleicheri	-	-	-	-	-	x	-	det. S.Gr.
" stokesii	x	x	-	-	-	x	x	
" striatum	-	-	-	-	-	x	-	
Fontinalis antipyretica	-	-	-	x	-	-	-	
Funaria hygrometrica	-	-	x!	-	-	x	-	
Hypnum cupressiforme	-	-	-	x	-	x	x	
Isopterygium elegans	-	-	-	-	-	x	-	
Leptodictyum riparium	-	-	-	x	x	x	-	
Mnium hornum	x	-	-	x	x	x	-	
" Seligeri	-	-	-	-	x	-	-	
" undulatum	x	-	-	-	-	-	-	
Orthotrichum montanum	x!	-	-	-	-	-	-	
Phascum cuspidatum	-	-	-	-	x!	-	-	
Philonotis spec.	x	-	-	-	-	x	-	
Physcomitrium pyriforme	-	-	-	-	x	-	-	
Plagiotheciella latebricola								
var. gemmascens	x	-	-	-	-	-	-	det. S.Gr.
Plagiothecium curvifolium ..	-	x!	-	-	-	x!	-	
" denticulatum .	x	-	-	x	x	x	x	
" sylvaticum ...	-	x	-	-	-	x	-	
Pleurozium Schreberi	x	-	-	x	x	-	x	
Pogonatum nanum	-	x!	-	-	-	-	-	
Pohlia annotina	-	-	x	-	-	-	-	
" nutans	x	x	-	x	x	x	x	
" " var. caespitosa	x	-	-	-	-	-	-	det. E.A.
Polytrichum commune	x	-	-	x!	-	x	-	
" juniperinum	x	-	-	x	-	-	-	
" piliferum	-	-	-	x	-	x	-	
" " "								
var. falcatum	-	-	-	-	-	-	x	det. E.N-B.
Pottia intermedia	-	-	-	-	x	-	-	
" lanceolata	-	-	-	x	x	x	-	
" truncata	-	-	-	-	x!	x!	-	

	S	K	L	R	M	Z	T	
<i>Pseudoscleropodium purum</i> ...	x	-	-	-	-	-	-	
<i>Rhodobryum roseum</i>	-	-	-	-	x	-	-	
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	x	-	-	-	-	-	x	
<i>Sphagnum auriculatum</i>	-	-	-	x	-	-	-	det. E.A.
" <i>compactum</i>	x	-	-	x	-	-	-	
" <i>contortum</i>	-	-	-	x	-	-	-	det. v.d.W.
" <i>cuspidatum</i>	x	-	-	x	-	-	-	
" <i>fimbriatum</i>	x	-	-	x	-	x	-	
" <i>inundatum</i>	-	-	-	x	-	-	-	det. E.N-B.
" <i>molle</i>	x	-	-	-	-	-	-	det. E.A.
" <i>obesum</i>	-	-	-	x	-	-	-	
" <i>palustre</i>	x	-	-	x	-	x	x	
" <i>recurvum</i>	-	-	-	x	-	x	-	
" " <i>var. amblyph.</i>	x	-	-	-	-	x	-	
" <i>squarrosus</i>	-	x	-	-	-	x	-	
" <i>subsecundum</i>	-	-	-	x	-	-	-	
<i>Tortula latifolia</i>	-	-	-	-	x	-	-	op duikermuur
" <i>muralis</i>	-	-	-	-	x	-	x	
<i>Tetraphis pellucida</i>	x	-	-	-	-	x	-	
HEPATICAÆ								
<i>Blasia pusilla</i>	-	-	x	-	-	-	-	c.anth.
<i>Calypogeia trichomanis</i>	x	-	-	x	-	x	-	
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	x	x	x	x!	x	x!	-	c.sp.
" <i>connivens</i>	x	-	-	x	-	-	-	
<i>Cephaloziella hampeana</i>	-	-	-	-	-	-	x	det. E.N-B.
" <i>spec.</i>	-	-	-	x	-	-	-	
<i>Chiloscyphus pallescens</i>	x	-	-	-	-	-	-	det. E.A.
" <i>polyanthus</i>	-	x	-	x	-	-	-	
<i>Cladopodiella fluitans</i>	x	x	-	-	-	-	-	det. E.A.
" <i>Francisci</i>	-	-	-	x!	-	-	-	
<i>Diplophyllum albicans</i>	x	-	-	-	-	x	-	
<i>Fossombronia spec.</i>	-	-	x	-	-	-	-	c.ant.
<i>Gymnocolea inflata</i>	-	-	-	x	-	-	x	
<i>Lophocolea bidentata</i>	-	-	-	x	-	x	-	
" <i>heterophylla</i>	-	-	-	x	x	x	-	
<i>Nardia geoscyphus</i>	-	-	-	-	-	x	-	det. v.d.W. naast
" <i>scalaris</i>	-	-	-	-	-	x	-	det. v.d.W. Zwarte Wat.
<i>Pallavicinia Lyellii</i>	-	-	-	-	-	-	x	det. E.N-B. en v.d.W.
<i>Pellia epiphylla</i>	x	-	x	-	-	-	x	
" <i>endiviae folia</i>	x	-	x	-	-	-	-	c.per.

S K L R M Z T

<i>Ptilidium ciliare</i>	- - - x - - x	
<i>Riccardia incurvata</i>	- - x - - - -	c.ant. det. E.N-B.
" <i>pinguis</i>	- - x - - - -	c.per. det. E.N-B.
<i>Riccia crystellina</i> var.		
<i>angustior</i>	- - x - - - -	det. E.N-B.
<i>Riccia fluitans</i>	- - - - - x	ook in Nordkanal
" <i>glauca</i>	- - - x - - -	det. v.d.W.
" <i>sorocarpa</i>	- - - x - - -	op bietenakker E.N-B.
<i>Scapania nemorosa</i>	- - - - - x -	det. v.d.W.

•

PTILIMUM CRISTA-CASTRENSIS (L.) DE NOT. IN DRENTE

door E. Stapelveld
Biologisch Station te Wijster

Dit jaar was ik in de gelegenheid in Drentse Lariks-opstanden en min of meer natuurlijke bosresten (vnl. *Querceto Betuletum*) ook aan de mossen die aandacht te besteden die ze waard zijn. Een van de aardigste vondsten daarbij was wel *Ptilium crista-castrensis* (L.) de Not. Deze soort is niet nieuw voor de provincie. Dr Beijerinck verzamelde hem reeds in 1923 in de (thans grotendeels verdwenen) bossen van Kremboong (bij Hogeveen), terwijl *Ptilium* aan Prof. v.d. Wijk reeds bekend was uit de omgeving van Borger. Desalniettemin mag hier het grote aantal recente waarnemingen niet onvermeld blijven. Dit jaar werd *Ptilium* op tenminste negen plaatsen gevonden, steeds onder Lariks. Misschien is deze soort in Drente reeds lange tijd algemener dan men denkt, maar mogelijk is hier ook sprake van een subrecente vestiging in de nog betrekkelijk jonge bossen (grotendeels heideontginningen). De vraag of *Ptilium* ook onder andere naalddhoutsoorten voorkomt kan ik momenteel niet beantwoorden, daar mijn waarnemingen in de Staatsbossen zich vrijwel tot de Lariksopstanden beperkten. Talrijke excursies naar de relatief natuurlijke loofhoutbossen rechtvaardigen echter wel de veronderstelling dat *Ptilium* voorkeur heeft voor naalddhout. Geen enkele maal werd hij onder loofhout gevonden, en in alle Lariksopstanden waar *Ptilium* werd aangetroffen is niet of nauwelijks sprake van een menging met loofhoutsoorten.